

tur; ejus mensam pauper nullus ignorat; ejus donum panis cunctis offertur; ejus bonum omnes norunt; a quo nemo sentit injuriam; qui Deo diu noctuque deservit; qui ejus præcepta indesinenter meditatur et cogitat; qui pauper mundo efficitur, ut Deo locuples fiat; qui inter homines habetur inglorius, ut coram Deo et Angelis ejus gloriosus appareat; qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum; ejus conscientia fidelis et pura est; ejus tota mens in Deo est; ejus omnis spes in Christo est; qui cœlestia potius quam terrena desiderat; qui humana spernit, ut possit habere divina.»

Porro Ethicam particularem, et singulis hominum statibus adæquatam, minutim, solerter, acute et eleganter conscripsit S. Hieronymus in variis epistolis. Officia virginis aureis gnomis descripsit epist. ad Eustochium, et ad Demetriadem; conjugis, epist. ad Celantiam; viduæ, epist. ad Furiam, et ad Sabvinam; Clerici et Sacerdotis, epist. ad Nepotianum; monachi, epist. 1 ad Heliodorum, et epist. 4 ad Rusticum, et epist. 13 ad Paulinum; pueri et adolescentis, epist. 7 ad Lætam, et epist. 12 ad Gaudentium. Denique S. Ephrem tomo I, tract. de Recta vivendi ratione, sententiis 94, et tract. de Vita spiritali, sententiis 96, omnem vitæ Evangelicæ Ethicam complectitur. Idem, tract. de Timore, et de Beatitudinibus angelicis, gnomis perpaucis, omnem vitæ perfectæ normam ad vivum repræsentat. Gnomas Ethicas S. Athanasii vide tract. de Virgin., et Exhort. ad Monachos.

ETHICA S. GREGORII, ROMANI PONTIFICIS.

S. Gregorius, lib. X *Moralium* cap. XVI: «Sapientia, inquit, justorum est, nil per ostentationem fingere; sensum verbis aperire; vera, ut sunt, diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere; nullam injuriæ ultionem quærere; pro veritate contumeliam lucrum putare.» Et mox: «Mentem verbis ostendere; nil callida machinatione simulare; nullis injuriis contumelias reddere; pro maledicentibus orare; paupertatem quærere; possessa relinquere; rapienti non resistere; percutienti maxillam alteram præbere.»

Et cap. XVII: «Electus quisque, etc., honorari metuit, despici non refugit, corpus continentia afficit, sola in animo dilectione pinguescit, mentem semper ad patientiam præparat, et erectus pro justitia de perceptis contumeliis exultat; afflictis ex corde compatitur; de bonorum prosperitatibus, quasi de propriis lætatur; sacri verbi pabula in mente sollicitus ruminat; et inquisitus quodlibet, eloqui dupliciter ignorat.»

Ethicam S. Bernardi vide in *Formula vitæ*, et lib. *De Modo bene vivendi*, ad sororem virginem: qui libri utilissima vitæ honestæ continent documenta; sed non videntur esse S. Bernardi, tum quia stylo ab eo discrepant, tum quia S. Bernar-

duus unicam habuit sororem, eamque conjugatam, non virginem, uti recte advertit Bellarminus lib. *De Script. Ecclesias.* in S. Bernardo.

ETHICA S. THOMÆ AQUINATIS.

Angelici Doctoris Angelicæ gnomæ Ethicæ sunt hæ: Paupertas juncta impatientiæ est sumptus sine lucro. Religiosus orationis spiritu destitutus, similis est militi gladio carenti et inermi. Religiosus solus incedens est dæmon solitarius. Capere nequeo, qua ratione existens in peccato mortali possit ridere et lætari. Item, qua ratione Religiosus possit aliud, quam Deum cogitare: unitus enim Deo, despici omnia, quæ Deo minora sunt: Passio Christi est instar radii et caloris solaris, qui licet creatus sit in utilitatem omnium, non tamen prodest omnibus.

Rogatus, cur adeo fugeret feminas, cum ex matre femina natus esset, respondit: Ideo fugio omnes, quia ex una prognatus sum. Rogatus, quibus signis colligi possit, quempiam profecisse in vita spiritali, esseque perfectum, respondit: Duobus. Priore, si absteat a verbis jocosis et otiosis. Posteriore, si se despici non ægre, sed patienter ferat, imo gaudeat, si enim doleat se contemni, scito eum non esse perfectum, etiamsi miracula patret; quia caret vero virtutis et sanctitatis fundamento, quod est humilitas.

Moriens rogatus, num qua re indigeret, respondit: Nulla, quia brevi habebō omnia, inquit, potiarque summo omnique bono. A sorore interpellatus, primo, quomodo salvari posset, respondit: Volendo, si, scilicet, salvari velis efficaciter: hæc enim voluntas efficax finis, putas salutis, impellet te ut media omnia ad eam necessaria ultro capessas. Secundo, quid maxime in hac vita desideraret, respondit: Bene mori. Tertio, quid esset paradisi, respondit: Id sciri nequit, donec quis reipsa meritis suis illum consequatur, ejusque bona ineffabilia actu gustet et sapiat.

A monachis rogatus, quomodo hæc vita sine errore et lapsu transigi posset, respondit: Si in qualibet actione quis itat agat, ut rationem reddere possit, cur eam faciat: sic enim non sinet se transversum agi a cupiditate, passione, casu, aliave re, quæ eum in errorem inducat. Rogatus, cur per triennium, navans operam Alberto Magno, tacuisset, respondit: Quia necdum didiceram bene loqui coram Alberto. Otium est hamus diaboli, per quem omnis sceta et illicebra sapit. Si vis evadere doctus, aram duntaxat lege librum. Hæc Apophthegmata ethica S. Thomæ Aquinati assignant, tum alii, tum Ferdinandus Castiglius in *Histor. S. Dominici*, p. 4, lib. III, cap. XXXVII.

ETHICA S. BONAVENTURÆ.

S. Bonaventura in *Opusculis*, tom. II, sub initium, epistolam scripsit, continentem 23 memorialia ethica. — Primum est, spem tuam totam tige-

CAPUT VI.

Stylus.

in Domino, ut de omnibus hujus mundi consolationibus penitus desperes. — Secundum, emunda cor ab omnibus vitis et concupiscentiis, quoad potes. — Tertium, dissolve omnem colligationem extrinsecam, ut sana et pura mente possis Deo colligari. — Quartum, omnes tribulationes patienter, imo hilariter feras, ut solum in Christi passionibus læteris. — Quintum, de nulla re vel creatura conqueraris, memor te Creatorem tuum offendisse. — Sextum, despice te, et opta ab aliis despici; cæteros vero honora. — Septimum, fuge sæculi honores, favores et auras vanæ gloriæ, quasi mortiferas pestes. — Octavum, humilia te, ac omnium te servum effice et reputa, ut sequaris Christum, qui, cum esset Deus, formam servi propter te assumpsit. — Nonum, nulli rei te implices, ubi non invenis animæ tuæ lucrum. — Decimum, custodi sensus et linguam, ut nihil velis sentire, audire vel dicere, nisi quod utile est animæ tuæ. — Undecimum, sectare sanctam solitudinem, ut vaces orationi. — Duodecimum, divinum officium tam devote et reverenter persolve, ac si inter Angelos coram Deo consisteres. — Decimum tertium, summe venerare B. Virginem. — Decimum quartum, fuge consortia virginum et mulierum. — Decimum quintum, fuge acediam et tristitiam, ut serenus semper et tranquillus existas; ideoque nulli resistas, vel contradicas, nisi Dei honor, vel salus animæ tuæ id exposeat. — Decimum sextum, in omnibus conforma te voluntati Dei: omnia te ædificent, nulla re offenderis. — Decimum septimum, omni custodia custodi cor tuum. — Decimum octavum, esto beneficus in omnes, ut Deum imiteris. — Decimum nonum, continue mentem habeas ordinatam cum Deo, ut omnia opera tua, licet humilia, tanto facias charitatis fervore, ac si ea Christo corporaliter exhiberes. — Vigiesimum, obedito, non solum superioribus, sed et æqualibus et inferioribus, ut semper studeas alterius facere voluntatem, nullum offendas, nulli obmurmures, vel detrahas, nullique murmurandi vel detrahendi fias occasio. — Vigiesimum primum, virtutes, gratias, consolationes, æque ac tentationes et tribulationes celato, nec revelato nisi Patri spiritali, vel speciali ac probato amico, ut ejus consilium vel auxilium exquiras. — Vigiesimum secundum, Deum semper et ubique in memoria menteque habeto, cogitans te in ejus præsentia versari, ab eoque aspici, ut eum timeas et ames. — Vigiesimum tertium, esto vigil, ut diaboli laqueos prævideas et caveas. — Vigiesimum quartum, quotidie conscientiam examina, et errata humiliter confitere, ut puritatem animæ conserves vel recuperes, fugiendo omnes peccandi occasiones, memor mortis, judicii, cœli et inferni. — Vigiesimum quintum, cum hæc omnia feceris, te servum inutilem et peccatorem recognosce

Stylus Ecclesiastici, tam auctoris quam interpretis, Græci æque ac Latini, planus est, simplex, candidus, non involutus, non fucatus, non ornatus. Quare in interprete Latino, veritati et simplicitati studenti, phrasis neglecta subinde est, incultior et inelegantior, adeo ut barbarismos et solæcismos admittat. Idem videre est in Latina versione Novi Testamenti, et Psalmorum, quam emendans S. Hieronymus tantum detulit venerandæ antiquitati, ut phrasim hanc mutare, et latiniorem reddere sibi religioni duxerit: quare eam intactam reliquit, malens canæ veritati et versioni, quam proprietati sermonis, et candori orationis curam tempusque impendere: sententiarum enim gravitas verborum lenocinia respuit. Idem fecit subinde in propria versione, qua Scripturam Hebraicam in Latinum convertit. Audi illum in cap. XI *Ezech.*: «Illud sæpius monuisse sufficiat, nosse me, cubitum, et cubita, neutrali appellari genere; sed pro simplicitate et facilitate intelligentiæ, vulgique consuetudine, ponere et genere masculino. Non enim curæ nobis est, vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctæ obscuritatem quibuscumque verbis disserere.» Idem in cap. XLVII: «Quod cubitos genere masculino, et non neutrali cubita dicimus, juxta regulam grammaticorum, non ignorantia id facimus, sed consuetudine, propter simplices quosque et indoctos, quorum in congregatione Ecclesiæ major est numerus.» Idem fuit sensus cæterorum Patrum. S. Augustinus, lib. VI *De Doctrina Christiana*, cap. XI: «Bonorum, ait, ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum amare, non verba.» Et S. Prosper, lib. III *De Vita contempl.* cap. XXXIV: «Mihi, ait, pudori non est disputatio mea, quæ forte probatur in rebus, si aliquos verborum inanum sectatores horrore incomptæ orationis offendat; cum sententiarum vivacitatem sermo ex industria cultus enervet, et totam vim dictionum splendor elaboratus evacuet, etc. Prudentibus viris non placent phalerata, sed fortia: quando non res pro verbis, sed pro rebus enuntiandis verba sunt instituta.»

Idem dicat interpretis: interpretem ago, non oratorem: interpretem, inquam, S. Scripturæ, quæ gravior est, quam ut flosculis ornate orationis comi velit. Hic enim verum est illud Horatii:

Ornari res ipsa vetat, contenta doceri.

Et illud Satyrici, *satyra* 5:

Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.

Et Cicero «indisertam mavult sapientiam, quam stultam loquacitatem,» ait Joannes Picus, comes Mirandulæ, epist. ad Hermolaum. Quocirca S. Gregorius *Præfatione in Job*, epist. ad Leandrum, in fine, protestatur se simplici facillique stylo usurum.

ut S. Scripturam quam explicat, quæ illo gaudet, imitetur. « Quæso, inquit, ut hujus operis dicta perecurrans, in his verborum folia non requiras: quia per sacra eloquia ab eorum tractatoribus infructuosæ loquacitatis levitas studiose compescitur, dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Et cuncti procul dubio scimus, quia quoties in foliis male lætæ segetis culmi proficiunt, minori plenitudine spicarum grana turgescunt. Unde et ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplinæ exterioris insinuant servare despexi. Nam sicut hujus quoque epistolæ tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugio; non barbarismi confusionem devito; situs, motusque, et præpositionum casus servare contemno: quia indignum vehementer existimo, ut verba cœlestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque vero hæc ab aliis interpretibus in Scripturæ sacræ auctoritate servata sunt: ex qua, nimirum, quia nostra expositio oritur, dignum profecto est ut quasi edita soboles speciem suæ matris imitetur. » B. Petrus Chrysologus, *serm.* 18: « Qui maturitatis, ait, fructum quærit, despicit amœna camporum: violæ siquidem, lilia, rosæ, narcissus, grati flores, sed gratior panis: et quod est odor naribus, hoc est auribus sermonis ornatus. Quod ergo panis confert hominum vitæ, hoc scientia dat hominum salutem. »

Insuper Interpres Ecclesiastici, quia vetustus, vetustas usurpat phrases, nomina et verba suo sæculo usitata, jam vero antiquata et obsoleta: quæ altera est causa cur versio ejus nobis videatur incultior et illatior, cum suo sæculo habitæ fuerit culta et latina: quæque enim ætas, et quodque sæculum suam habuit latinitatem, suum stylium, suam elegantiam, dictiones et phrases sibi proprias, quæ a sequenti sæculo novum quid parturiente fastidite, visæ sunt minus latinæ et inelegantes. Verum enim est illud M. Varro nis, lib. IV *De Lingua Latina*: « Vetustas non pauca depravata, multa tollit. Quem puerum vidisti formosum, hunc vides deformem in senecta. Tertium sæculum non videt eum hominem, quem vidit primum. » Et illud Horatii, *epist. de Arte Poetica*:

Ut sylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

Et mox:

Multa renascentur, quæ nunc cecidere; cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, et vis, et norma loquendi.

Rursum, unum idemque vocabulum volvente sæculo, volvitur, mutatque significationem, ut aliud priore ævo, aliud posteriore significet. Hinc Interpres Ecclesiastici, æque ac Sapientiæ, voces nonnullas in peculiari significato usurpat. Sic *primo*, « traductionem » vocat correptionem aut punitionem; *secundo*, « allocutionem » vocat consolationem; *tertio*, « honestas, » id est, opes et divitiæ: « honestare, » id est ditare; *quarto*, « infrunitus, » id est, impudens et inexplebilis; *quinto*, « replere, » id est, plenum afferre: « implere, » id est, accumulare; *sexto*, « generatio, » id est, fructus aut proventus in agro aut vinea geniti; *septimo*, « scandalizari, » id est, offendere, impingere, ruere; *octavo*, « indoctus, » id est insipiens; *nono*, « certari, » id est, certare, contendere; *decimo*, « nequitia, » vel « malitia, » id est, afflictio; *undecimo*, « fœnerari, » id est, mutare; *duodecimo*, « monstra, » id est, prodigia; *decimo tertio*, « implanatus, » id est, deceptus; *decimo quarto*, « natio, » id est, progenies et res natæ in mundo, etiam animantia, et herbæ ac plantæ; *decimo quinto*, « sensus, » id est, prudentia; *decimo sexto*, « tabitudo » id est, tabes, corruptio; *decimo septimo*, « reverentia, » id est, pudor, confusio: « revereri, » id est, confundi, pudore affici; *decimo octavo*, « obductio, » id est, tentatio, calamitas, ærumna, qua totus homo quasi obducitur et obnubilatur, ait Hesychius; *decimo nono*, « mulieres viratas » vocat viriles, puta viragines; *vigesimo*, « pessimare, » id est, pessime tractare, affligere; *vigesimo primo*, « continens, » id est, compos, vel particeps; *vigesimo secundo*, « defunctio, » id est, mors, qua vita defungimur; *vigesimo tertio*, « incredibilis, » id est, incredulus, diffidens; *vigesimo quarto*, « illius, » id est suus; *vigesimo quinto*, « placor, » id est, placabilitas, favor; *vigesimo sexto*, « homo acharis, » id est, sine gratia, vocatur homo insulsus, insipidus, ineptus. Denique Franciscus Lucas in *Notis ad Eccles.* censet Interpretem Latinum Ecclesiastici fuisse hominem natione Græcum, ideoque græcizare, et phrasibus minus latinis uti. Idem de Interprete Latino Novi Testamenti, et Psalmorum autumant nonnulli.

ECCLESIASTICO

CÆTERISQUE LIBRIS SAPIENTIALIBUS.

Primus: Hic liber moralia tradit præcepta, honeste recteque vivendi; non tamen omnia obligant sub peccato, ut qui contrarium agit, mox peccet in Deum: nonnulla enim ad propriam duntaxat utilitatem et commodum, ac præsertim ad tranquillam et commodam vitam, referuntur. Tale est illud cap. VIII, 1: « Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius; » et vers. 2: « Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi; » et vers. 4: « Non litiges cum homine linguato, et non strues in ignem illius ligna; » et vers. 5: « Ne communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur. »

Secundus: Operæ pretium est studioso, præsertim doctori et concionatori, notare hic locos communes et succulentos passim occurrentes, et fuse pertractatos de singulis virtutibus et vitiis contrariis, ut de amicitia, fidelitate, castitate, vindicta, etc., quos proinde in argumento cujusque capituli, per versus sigillatim indicabo et prænotabo.

Tertius: Siracides valde imitatur Salomonem, præsertim ejus Parabolas sive Proverbia, tum quoad rem, tum quoad verba, ut patebit ex parallelis utriusque, quæ post Canones subjiciam.

Quartus: Interpres Latinus hic admodum græcizat: forte et ipse fuit Græcus, nec latine admodum peritus. Ergo vis vocis Græcæ, et subinde Hebrææ (quantum eam ex aliis Scripturæ locis rimari et conjectare licet; nam Ecclesiasticus jam hebraice non exstat), hic accurate perpendenda est et examinanda. Hunc discas quanta sit cognitionis linguæ Græcæ et Hebræicæ utilitas, quantique intersit fontes Hebræos et Græcos in Scripturis scrutari, atque ex illis genuina S. Scripturæ sententiamque rimari et interpretari: qua de re vide S. Augustinum, lib. II *Doctrinæ Christianæ*, cap. XI.

Quintus: Sapientia hic, uti et *Proverb.* VIII, et *Sapient.* VII, generatim sumitur, prout competit creatæ et increatæ; ac maxime significat practicam ethicam Sanctorum, puta judicia et dictamina prudentiæ practica de obediendo Deo, Deique legi, illiusque executione, timore et amore: hæc enim sapientia practica est cognitio Dei, et ultimi finis ac mediæ, puta legum eo ducentium, eorumdemque pius affectus, amor et desiderium. Hinc sapientia copiæ causa, nunc vocatur intellectus, nunc prudentia, nunc disciplina, nunc

doctrina, nunc scientia, nunc astutia, nunc correptio, nunc eruditio: quæ omnia in re idem sunt et significant, licet etymo, connotatione, propria et præcisa notatione et significatione differant, ut patet etymo cujusque inventi.

Sextus: Sapientissime, more Hebræo, hic subicitur verbum *est*, aut *sunt*. Rursum multa alia subiciuntur, ac sæpe ipse finis et scopus sententiæ. Sic *Proverb.* XX, 12, dicit Salomon: « Aurem audientem, et oculum videntem, Dominus fecit utrumque. » At quorsum? Subaudi et supple: Domino ergo factori utriusque, gratiæ agendæ sunt, et utrisque utendum ad Dei honorem et beneplacitum, quia ipse est oculus lucidissimus, qui omnia videt; et auris acutissima, quæ omnia audit. Et *Proverb.* cap. XII, vers. 2: « Dives et pauper obviaverunt sibi: utriusque operator est Dominus. » Subaudi et infer: ergo, cum sint pares creatione, licet dispares opibus; nec diviti superbiendum est in iis, nec pauperi merendum in earum defectu; sed quisque sua sorte contentus alteri adminiculetur, et Deo serviat, tum quia Deus has sortes ita dispertire voluit ad hoc, ut mutuis auxiliis et officiis hæc vita contineretur: non enim voluit omnes esse divites; sic enim nemo vellet laborare, agros colere, etc.; nec vicissim voluit omnes esse pauperes, quia hac ratione non possent sese alere; tum quia tam paupertas donum Dei est, quam sunt divitiæ: nam sicut Deus divitibus dat divitiæ ad charitatis et eleemosynæ, ita pauperibus dat pauperiem ad laboris et patientiæ materiam, exercitium et meritum, cum gratia utriusque proportionata.

Septimus: Gnomæ et Proverbia non significant quid semper fiat, sed quid plerumque; subinde etiam eventum duntaxat, licet infrequentem et rarum. Sic cap. XXVII, 28, dicitur: « Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet; et qui foveam fodit, incidet in eam; » et vers. 32: « Laqueo peribunt, qui casu delectantur alieno; » et cap. XII, 18: « In oculis suis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas; » et *Eccli.* X, 20: « In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti: quia et aves cœli portabunt vocem tuam; et qui habet pennas, annuntiabit sententiam. »

Octavus: Bona temporalia, quæ promittuntur hic sapientibus, et probe viventibus, proprie spectant ad Judæos, et Vetus Testamentum; bona vero spiritualia ad Christianos, et Novum Testamentum.